

Goçmyrat ahun

Category: Kitapcy,Sözler,Taryhy şahslar

написано kitapcy | 21 января, 2025

Goçmyrat ahun GOÇMYRAT AHUN

■ Işan-molla diýilse...

Uzak ýyllaryň dowamynda yslam dinine könäniň zyýanly galyndysy hökmünde garalyp gelindi. Onuň görnükli wekilleriniň atlarynyň gapdalyna göwnümize gelen paýış sözleri ýazmakdan gaýtmadyk. Halky garaňkylykda saklanlar we her hili aldawçylykly ýollar bilen garyp pukaralara ezýet baryny görkezenlerem şolarmışyn. Mahlasy, biz olary diňe bir reňk bilen, gara reňk reňkledik. Elbetde, diň hadymlarynyň arasynda şeýle edilmegine mynasyp adamlaram bolsa bolandyr. Muny inkär edip bolmaz. Baş barmagyň deň bolanog-a!

Ýöne hakykatyň hatyrasyna aýtmaly bolsa, öz halkynyň abadançylygy, sowatlylygy ugrunda jan çeken din hadymlary köp bolmasa, az bolmandyr. Muny biz Maryda ýaşap geçen Mollatore ahunyň mysalynda-da subut edip bileris. Ol ahun klassyk edebiýatymzyň dürdänelerini bir ýere ýygnamakda, ony halka ýetirmekde bahasyna ýetip bolmajak iş bitiripdir. Ol öz döwrüniň sowatly adamy bolupdyr.

Ine, şeýle adamlaryň biri hem Nohur etrapыnda ýaşan Goçmyrat ahundyr. Ol rewolýusiýanyň yzsüre aradan çykypdyr. Ýone onuň ady häli-bu güne çenli halkyň dilinden düşenok. Goçmyrat ahun öz döwründe gaty köp gandöküşikli wakalaryň öňünü alypdyr. Her bir meselänu adyl çözüpdir. Yüzlerce talyp onuň tälimini alypdyr. Bu barada dürli rowaýatlar bar.

■ Nepesdurdy işanyň sargydy we Mollaly ahunyň arzuwlan ogly

Goçmyrat ahun hakda ýazylyp ýörülmedigem bolsa, onuň ady ýaşulydyr ýaşkiçi nesliň aňynda ýaşamagyny dowam etdirýär. «Hiçden giç ýagşy» diýen pähime uýup, ömri rowaýata öwrülen bu adam hakda gürrüň bermegi makul bildim.

Munuň üçin men Nohur obasynda ýasaýan Çary molla Pürli ogly

bilen söhbetdeş boldum. Çary aga bütin ömrünü daýhançylyk edip geçiren adam. Kolhozda mehanizator bolup işläpdir. Häzirem islemegini dowam etdirýär.

Çary aga öz obadaşy Goçmyrat ahun hakda ýadyna düşenleri gürrüň edip berdi. Ol gürrüňler biziň taryhy geçmişimiziň bir bölegi. Taryhy geçmişimizi öwrenmek, halka ýetirmek biziň borjumyz.

— Geçen asyrda nohurly Mollaly ahun Eýran tarapda okap gelipdir. Arçmanly Nepesdurdy işan oña: «Seň okan medresäň biziňkä gelenok. Alan bilimiň Buharadaky bolsa gowy boljak» diýipdir. Mollaly ahun işanyň sözüne eýerip, Buhara gidýär. Gelenden soň Nepesdurdy işanyň ýanyна baryp: «Tagsyr, Taňryýalkasyn. Eger sen maňa şeýle diýmedik bolsaň, mundan buýana-da meňki boljak däl eken. Ýone arçmanly-ha boldum. İçimde arman-a galdy. Sebäbi başda alan ylmym düz bolmandyr. Indi özümden bir ogul ýetişse, onam ömrünü ylma sarp etdirmesem arman janynda galar» — diýip aýdypdyr.

■ «Şundan her haçan bir zat çykar...»

Şeýdip ol oba gelýär. O wagtlar hem Mekge-Medine tarapdan birki sany derwüş gelýär. Olaryň adamlara syn edişi, baha berşi ahunyň göwnünden turupdyr.

Mollaly ahunyň şo wagt başmi ýa alty oglы bar eken. «Meň ogullaryma-da baha bersin» diýip, olaryň yzyndan adam iberýär. «Şunuň haýsy biri alym, molla bolup biljek?» diýip soraýar. Ogullarynyň biri kül-kümüriň üstünde oýnap ýör eken. Derwüşler onuň ogullaryny gözden geçirip, «Bularyňdan-a saňa çörek ýok» diýýärler. Onda ahun «Iň körpämiz bar. Däli diýseň däli däl. Kül-kümürde oýnap ýör» diýýär. «Getiriň, göreliň» diýýärler. Gyz jigisi ony golundan göterip getirýär, hamana haram tiken ýaly. Gowý, arzylap getirmän, golundan tutup getirip, ýaňkylaryň öňüne oklap goýberýär. «Ine, şunymyz-a bar». Derwüşler seredip, seredip: «Tagsyr, şunyň berkit. Her haçanam bolsa, şu bir düzüwli adam bolar» diýipdirler. Ol oglanjyk ulalýar. Ahun oña ata terbiýesini berýär. Ata terbiýesinde-de bildirýär çagaň nähiliidigi. Bir zat aýtsaň

gulagynda galýarmy, galanokmy, bildirýär. Ýaňky oglan terbiýäni kabul edip alýar. Elipbiý dagy öwrenýär. 8-10 ýaşlaryndaka Buhara äkidip, ahun ony goýup gelýär. Ol Buhara medresesinde 19 ýyl ylym öwrenip gelýär.

■ «Ylmy-ha, Goçmyrat alypdyr...»

Onuň bilen Nepesdurdy işanyň ogullarynyň biri hem Buhara giden eken. «Hany, okuw bilen nähili, jan ogul. Nohurdanam Goçmyrat diýip biri gitdi şo ýere. Okuw bilen nädýäñiz?» diýip, işan aga oglundan sorapdyr. Ogly: «Goçmyrat diýilýän adam, kaka, bizem-ä «Işan aga, işan aga» diýip aýdýarlar weli, emma Goçmyrat haýsy köçä çyksa, şonuň bilen görüşmäge adam üýşüp gidýär. Görüşmäge gezek ýetenok» diýende, Nepesdurdy işan: «Haý, jan ogul, ylmy-ha Goçmyrat alypdyr, işan adynam siz alypsyñyz. Halk ylma çozar. Ylymsyz adamy näme etsin» diýipdir.

■ «Kitaby hezreti Goçmyrat äkitdi...»

Goçmyrat okaýan wagty özi ýaly bir adam gelip jylawyny tutup durmasa, kän bir ýere barmaýan eken. Şeýle bir syýasatly, öz abraýyny saklaýan adam. Gören ýeriňe ylgap ýörjek bolsan, ahun boljakmy?!

Okuwyny gutarandan soň oňa «şu ýerde gal» diýip aýdypdyrlar. «Ýok men öz halkyma hyzmat etjek. Bu ýeriň alymy, ylmy ýeterlik. Biz bir çölräk ýurtda. Biziň alymymyz, ylmymyz ýeterlik däl. «Gelip bu ýere ýolbaşçy bolsaň» diýip, atamam arzuw edip galdy. Şonuň üçinem men öz ýurduma gideýin» diýipdir. Okuw tamamlananda, her kimiň bilim derejesine görä, medreseden gerek kitabyny almak üçin ygtyýar edilipdir. Her kim öz güýjuniň ýetýän kitabyny almaly. Bir kitapdan artyk almaly däl. Ýöne kim näme kitap alsa, bellik edilýän eken. Ýaşulularyň aýtmagyna görä, Goçmyrat ahunyň alan kitaby üçmi ýa dört sany kitap. Uly kitaplar. Hiç kim Buharada şo kitaplara ýanaşyp bilmeyän eken. Dünýewi kitaplar bolmaly. Derýanyň içinde uly gämi bar bolsa, oňa ýetmäge gaýyk gerek. Şonuň özi ýalam, kitabyň ýany bilen gitmäge-de alym gerek. Hat

bilmeseň gözü kör. Dil bilmeseňem dilli däl. Goçmyrat ahun baryp has agramly kitaby alypdyr. Görseler, esasy kitap alnypdyr. Medresäniň oña jogap berýän piri gapyda durandan soraýar: Kitaby kim aldy?» «Kitaby hezreti Goçmyrat aldy. Ahal ahuny äkitdi» diýýär.

Pir täret kylyp, iki rekat namaz okap, ýerinden turup, «Berekella, ylym Ahala gitdi» diýip aýdypdyr.

■ «Goçmyrat ahuny bardyr Nohuryň...»

Goçmyrat ahun okuwy gutaryp gelenden soň, kakasy Mollaly ahun aýatda eken. Nohurda bada-bat medrese salmaga başlaýarlar. Sylag-hormat edýän adamlar oña kömek edýärler. Ahun gjäni gündiz edip, adamlary okadyp başlaýar. «Geliň gardaşlar, okalyň. Ylym bize hemme taraplaýyn gerek» diýýär.

Häzire çenli Eýrandan gelýän türkmen ahunlaryna çenli «Biziň ylmymyz Goçmyrat ahunyň ylmy» diýmeýäni ýok.

Goçmyrat ahundan öz döwrüniň sowatly adamlary Oraz ahun, Atanyýaz ahun bilim alypdyr. Myratberdi ahun bilen bile Buharadan gelipdir. Eýrandaky ahunlaryň birtopary Goçmyrat ahunyň Buharada okan medresesine ýörite baryp aýlanyp gaýtdylar. Biz Nohurda bolup, gidip bilemezok.

Nohurda şo döwürde köp metjit salnypdyr. Köp ýerden adam gelýän eken. Goçmyrat ahunyň Nohurdaky medresesine ikinji Buhara medresesi hem diýýän ekenler. Ylym ýola goýlupdyr. Goçmyrat ýaşuly köp ahunlary okadyp, olara pata beripdir.

Mollaly ahun Eýran tarapda okapdyr. Köpeleliniň diýip Eýrandan gyzlara-zatlara-da öýleniliberyär. Nohurda Eýrandan getirilen Sekine diýen bir aýal bar eken. Kürt zenany, «Mollalyjan gidip geldi, gidip geldi, nohurlyny «ýarym kapyr» etdi. Emma Goçmyrat jan gidip-gidip bir geldi weli, hemmesini «kapyr» edäýdi» diýipdir. Ýagny hemmesini musulman etdi diýidi. Öz ýolunyň galynna gynandygy bendäniň...

■ «Malym barmy – halym, bar?...»

Nohurly Öwez hojanyň gapysyna getirilýän däliniň hasaby ýok eken. Näsag adamlar ondan şypa tapypdyrlar. Günleriň birinde

hoja Atanyýaz ahuny metjidiň ýanynda saklap: «Tagsyr, dur – diýýär – Senden bir zat sorajak. Eger şoňa jogap berseň, ähli sopularyň bilen gel, seni naharlajak. Eger bilmeseňem, onda meniň ähli dälilerimi naharlarsyň» diýipdir. «Eger bilmesek, kimiň ýanyna gitmeli borus?» diýýä, «Goçmyrat ahunyň ýanyna gitmeli».

Öwez hoja ahundan «Ölüde näçe hal bar?» diýip soraýar. Ölen adamyň zadyny bölüşmekde-de ylym bar. Şony ylym boýunça etmeseň, adamlar gyrlyşar. Şo ylymda hikmet bar. Adamyň dawasyny çözüp goýberýän ylym. Ylym boýunça «Şu zatda seň hakyň bar ataňda» diýlensoň, meniň artykmaç almaga hakym ýok. Görýäňmi, ylym nähili aç-açan edýär. Bir sygyr bar. Sen ony öldürjekmi, näme etjek. A şerigat bölüp berenden soň, dep bolaýýa adam.

«40 haly bar» diýýä. Sanap başlaýar. 0tuz dokuzsyny sanap, kyrka gezek gelende ahun duruberýär. «Ýeňildiň ýör, ahunyň ýanyna gideli» diýýä Öwez hoja. Goçmyrat ahunam sopularyna ders berip oturan. Şo iki arada Atanyýaz ahun golaýyna gelýä weli: «Janym ahyr, malym barmy – halym barmy?» diýýär. Atanyýaz ahunam «Dur, şu ýerde bir zat ýadyma düşdi?» diýýä. «Näme?» «Ata bar ýerde, baba hakdan kesiler» diýip aýtdy weli, 40 boldy. Öwez hoja-da «Özüň bilmediň. Ertirden bäri sanap otyrsyň, ýetirip bileňok. Şu ýerde birinden ýetdi» diýip aýdýa diýýär.

Goçmyrat ahun «Malym barmy – halym, barmy?» diýende Atanyýaz ahun bada-bat düşünýär. Ata bar ýerinde, bahasy hakdan kesilýän eken. Şonuň bilen kyrk bolýar. Bolsa-da Atanyýaz ahun onuň dälilerini naharlapdyr. Utulanyny boýun alýar. Ýogsam bolmasa onuňam ylmyny adam peslär ýaly däl eken.

■ «Aý, bir Nohur ahunydyr-da...»

Bir gezek Goçmyrat ahuny Gökdepä çagyryarlar. Gökdepede 4 müň adam dagy ýygnanyp, bir meseläni çözüp bilmändirler. Şonda, «Nohurdan Goçmyrat ahuny çagyrmaly. Meseläni şo çözüsün» diýen netijä gelýärler. Yzyndan adam iberilýär. Muň içinde «Aý gelse geler ýörär-de, «Nohur ahuny» diýip, göwnüýetmezçilikli sözünü

aýdyp galanlaram bolupdyr.

Yzyndan adam iberilensoň Goçmyrat ahun gelýär. Gelip, «Aý, geňesi başlabermeli eken. Maňa garaşyp durman. Geljek bir Nohur ahunydyr-da» diýipdir welin, her kim sesini çykarmış, ýerli-ýerinde oturyberýär. Bir giň ýeri düzläp, 4 müň adam geňeş edýär. Ahun meseläni çöp döwen ýaly edip gaýdypdyr. Dawa-jenjel meselesi parahatçylyk ýoly bilen çözülipdir.

■ «Seň hatyraňa gandarlarymyň günäsini geçýän...»

Goçmyrat ahunyň müňlerce gezek gan işi düzedip gaýdan ýerleri bar. Bamydamy ýa-da Börmede biriniň iki oglunu öldürüpdirler. Şoňa-da Goçmyrat ahuny töwella etmäge getirüpdirler. Atdan düşüp, tebärek okap başlaýar. Kakasy: «Tagsyr, şü öye gir. İki sany gelin boýnuny burul oturandyr. Ikisiňiňem adamsyny öldürdiler. So öldüren adamlar şü ýurtdan göcsünler. Häl-ä, iki, onam bolsa seň üçin olaň günäsini geçdim» diýip aýdypdyr. Ahunyň baran ýerinde meseläni oňyn çözüp gaýtmadyk ýeri ýok.

■ «Ylym gerek bolsa Nohura baryň...»

Arçmanda, Goçmyrat ahunyň öñünde okaýan bir sopusy toý edýär. Bu toýa-da hormatlap, Goçmyrat ahuny çağyrýarlar. Nepesdurdu işanyň ogly «Eger Goçmyrat ahun geläýse, meni nirede-de bolsam tapyň» diýip tabşyran eken. Goçmyrat ahunyň öñünden bütin oba çykyp garşylapdyr. İşan aga hem şo wagt obada ýok eken. Oň yzyndanam adam iberilipdir. İşan aga gelýänçä, Goçmyrat ahuny bir öye salyp, sowal yzyna sowal berýärler. İşan aga gelýär. Oturanlar bilen salamlaşýar. Muny maňa Muhammetguly molla gürrüň beripdi. Ol Goçmyrat ahunyň elinde okan adam. Öz dilinden eşitdim.

Alymyň ýanynda alym edebi, garamaýagyň ýanynda garamaýak edebi, bagşynyň bagşy edebi bar. Her kimiň özüne görä gulluk etmeseň, onda adam çağyrdygyň bolanok.

Sagat ikide Nepesdury işanyň ogly gelýär. Oturanlara: «Heý, bir alymy-da öye salyp, sagat ikä čenli sowal etmek bolaromy? Sowalam bir sagat bor, ýarym sagat bolar. Bu adamlaň işi kän. Gelip görüşjek adam kän. Ýeke siziň sowalyňyz däl. Size ylym

gerek bolýan bolsa, Nohur bilen Arçmanyn arasy 18 kilometr. Atly bir sagatlyk, eşekli bir salkynlyk ýol. Baryň Nohuryň metjidine okaň, ylym öwreniň» diýipdir. «Ahun demini-dynjyny alsyn» diýýär.

■ «Ömürboýy okasamam Goçmyrat ahunyň yzyndan ýetip bilmelin...»

Ylymda hemiše bahyllyk bar. Bir adam bir ylym bilse, biri ondan gowy biljek bolýar. Pesrägi azaram edenok. Adamlar her hili, şo gezek oturanlaryň biri «Şuň ýaly ylmy men nirede alyp bilerin» diýýär. «Goçmyrat ahun Buharany gutaryp gelen. Aňrybaş bilimli adam. Yöne Mekge-Medinä baryp, 5-10 ýyl okap geläýmeseň» diýýärler.

Ol adam Mekge-Medinä okuwa gidipdir. 5-10 ýyl okapdyr. Goçmyrat ahunam öz dogany Ysmaýyl ahun we başga-da birnäçe ahun bilen Mekge-Medinä haja gidýär.

Ol adam Goçmyrat ahunyň gelenini eşidip, onuň düslän çadyryna barypdyr. Öz alan bilimini synap görmek islänsoň, ol ahun bilen ylmy söhbete girişyär. Yöne ahunyň berýän sowallarynyň birine-de jogap berip bilmändir. Bäş-alty günläp ahunyň ýanynda bolsa-da onuň amalyna-da, ylmyna-da eýgerip bilmedik ildeşimiz ahyrynam: «Bäh, men bütün ömrüme okasamam Goçmyrat ahunyň ylmynyň yzyndan ýetip biljek däl öydýän» diýip, Ata Watana gaýdarman bolupdyr.

■ «Ylymda çözgüt çykarmaga köplenç akylam gerek...»

Goçmyrat ahunyň bilim beren ahunlary-da sowat derejesinde ýüni ýeten ahunlaryň hiç birinden peslär ýaly bolmandyr. Atanyýaz ahun bilen Oraz ahun (nohurlylaryň öwezgeldi tiresinden, t.b) olaryň diňe ikije sanysydyr.

Könegümmeý obasynyň Pekeneçli diýen ýerinde Goçguly diýen adamyň igde agaçlary bar eken. Suwa gidip gelýän gelingyzlardan Bajygız ýeňñe igde agajynda bal arysynyň öýünü görýär. Ylgaşyp gelýärler. Dogrudanam bal ary bar. Muny alýarlar. Isgenderiň aýaly Bajygız ýeňñe-de baldan tamakin. Goçgulam: «Özüm aljak. Meň igdäm. Hiç kime berjek däl» diýipdir.

Şo wagtlaram her kimiň kazy-kelana oturyşy ýaly, ahuna-da şeýle oturylýan eken. Oraz ahun aýdypdyr: «Igde seňkem bolsa, baly gören başga adam. Onuňam paýyny çykaraý».

Goçguly ylalaşman, Nohura, Atanyýaz ahunyň ýanyna barýar. Goçguly diýyänem daýhan adam. Köp ýerde bugdaý ekip, harman atan, gaýratly adam. Harmanynyň düýbüni idili syrman: «Munda guşlaryň hem haky bar» diýyän eken. Özi weli hakyny hiç kime iýdirmändir.

«Jan tagsyr, Oraz ahun-a bir zat tapdy. Meň igdämden çikan balyň ýarysyny «Isgenderiň aýalyna beräý» diýyä. Ahun ony diňläp «Bee, şerigat düzgüni bir ýerde bozulsa, köp ýerde üýtgar. Baryp, ahun ýola salaly» diýyär. Atanyýaz ahun gelýä diýip aýtsalar, Oraz ahun öňünden çykýar. «Jan tagsyr, bir oglan iberseňiz, janymyz bilen özümüz barjag-a. Siz nire, bu ýerler nire! Gözümüz, gaşymyz ýük, ýöne siz ýük däl. Çagyrsañyz özümüz barjag-a» diýyär.

– Göwnüňe zat gelmesin diýip özümüz geldik – diýyä Atanyýaz ahun. – Goçgulynyň zadyny nämüçin Isgenderiň aýalyna berdirdiň. Bu nähili bolýar?

– Jan tagsyr, men ýalňyşamok.

– Biriniň zadyny başga birine berdirseň, ýalňyşmanyň bolýarmy? Şerigatda nirede ýazylypdyr?

– Jan tagsyr, şü meselede akylam gerek. Eger bir adamy öldürip, Goçgulynyň igdesiniň arasynda goýup, «Goçgulynyň igdesinde bir adam ölüp ýatyr. Seň igdäňde» diýseler, Goçguly boýun alarmy? – diýipdir.

– Boýun almaz – diýipdir.

– Boýun almasa, şo aýal görmese bal arysam göcer gider, Goçgula-da zat ýok, oña-da zat ýok. Şoň üçin ikä böläýiň diýip aýtdym.

Atanyýaz ahun:

– Aý, berekella, berekella, ylma köplenç akylam gerek eken – diýipdir.

Akyla düz gelýän bolsa olam bir şert.

Allaýar ÇÜRIÝEW,

ýazyjy. Taryhy şahslar